

Werk

Titel: Herbarium Amboinense, plurimas conplectens arbores, frutices, herbas, plantas ter

Jahr: 1750

Kollektion: Zoologica

Digitalisiert: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen

Werk Id: PPN369547365

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369547365>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369547365>

LOG Id: LOG_0161

LOG Titel: Caput Trigesimum Primum. Globba uviformis. - Een en Dertigste Hoofdstuk. De druisformige Globba

LOG Typ: chapter

Übergeordnetes Werk

Werk Id: PPN369544501

PURL: <http://resolver.sub.uni-goettingen.de/purl?PPN369544501>

OPAC: <http://opac.sub.uni-goettingen.de/DB=1/PPN?PPN=369544501>

Terms and Conditions

The Goettingen State and University Library provides access to digitized documents strictly for noncommercial educational, research and private purposes and makes no warranty with regard to their use for other purposes. Some of our collections are protected by copyright. Publication and/or broadcast in any form (including electronic) requires prior written permission from the Goettingen State- and University Library.

Each copy of any part of this document must contain there Terms and Conditions. With the usage of the library's online system to access or download a digitized document you accept the Terms and Conditions.

Reproductions of material on the web site may not be made for or donated to other repositories, nor may be further reproduced without written permission from the Goettingen State- and University Library.

For reproduction requests and permissions, please contact us. If citing materials, please give proper attribution of the source.

Contact

Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen
Georg-August-Universität Göttingen
Platz der Göttinger Sieben 1
37073 Göttingen
Germany
Email: gdz@sub.uni-goettingen.de

Locus. Hæ species vulgatissimæ sunt in aliis regionibus, crescunt enim non modo in Amboina, Cerama, & Moluccis, sed etiam in Java ac Celebe, & adjacentibus insulis, præfertim rubra species, viridis enim ibi ignota est.

Contra in Amboina rariores sunt, excepta prima longa, copiosiores sunt in Leytimora circa locum Lateri prope Passo Baguala. Rubra, quæ in Amboina obcurrit, Java vel aliunde videtur esse transportata, ibi enim parum differt ab Amboinensi tam magnitudine, quam acrimonia, nullumque ibi gerit indigenum nomen, excepto Belgico isto incompto nomine *Sergians-klooten*.

Ufus. Ambo hi fructus crudi eduntur maxime ad oblectamentum, sed rubra ubique prævalet, ipsorum putamina confringenda vel contundenda sunt, licet in rubra specie etiam manu contereri possint. Huc quoque pertinet rubra magna species, quæ in Ceramæ ora Boreali reperitur, sed maxime in sinu Hatives circa pagos Hatuwe, Saway, & Bessy, quæ Latine *Globba batuana* dici potest.

Ejus folium cum illo vulgaris *Globbæ* convenit, fructusque etiam ex brevi excrescunt Hypophyto e radice, sed ejus tuber magnitudinem habet capituli infantis, ejusque glebæ seu fructus formam gerunt proximæ rubræ speciei, sed duplo vel triplo majores sunt Amboinensibus, in obliquis ordinibus circa medium caulem locati, a dextra parte sinistrorsum vergentes, fere sine spinulis seu punctulis, superius plani, & in centro longa emarcida venâ, seu flaccido flore distincti, coloris sordide rubri seu gilvi.

Interne grana locantur nigricantia, majora quam in vulgari, aquoso mucro obducta, saporis acidi, ac proinde non tam apte cruda edi possunt, in tria quoque segmenta distincta. Si adductores me non fefellerunt, hæc quoque species florifera erat, ex superioribus enim ramis, longus excrescebat caulis, ex quo supra sese invicem copiosi oblongi dependebant flores ejusdem formæ, quam in subsequenti capite de *Globba utan* describemus, coloris ex albo lutei & rubri.

Radix ejus erat uti in vulgari *Globba*, transversaliter per terram prorepens, sed crassior. Incolæ ibi ejus fructibus utuntur loci Limonum ad condimenta piscium acida reddenda.

Flores *Globbæ crispæ rubræ* ulterius descripti, ex clava proveniunt magnitudine ovi anserini, quæ constat ex oblongis & acutis squamis, simillima primo germini Cardamomi, inter quamvis squamam oblongam excrescit flos, superius sese aperiens in dependens labium coloris rosei, hic florifer corymbus uti & fructus naturali sua magnitudine in peculiari delineatur charta ac figura.

Tabula Sexagesima prima

Ad Figuram primam *Globbam* exhibet *crispam viridem*.
Figura secunda *Globbam* exhibet *crispam rubram*.

CAPUT TRIGESIMUM PRIMUM.

Globba uviformis. Makui.

Tertia classis nomen gerit *Globbæ silvestris*, sed pro peculiari planta, seu specie *Banglæ Malaccæ* habetur, supra libro octavo descriptæ, ac proprie *Makui* vocatur, saltem mixtam utriusque gerit formam, crescendi modo minor est vulgari *Globba*. Caules ejus sunt duodecim ac quatuordecim pedes alti, sed in Amboinensi septem vel octo tantum pedum altitudinem habent, digitum crassi, ex transversali ortum ducentes radice, cum illis *Lanquas kitsjil* convenientes, inferius bulbum *Cepaceum* seu tuber gerentes.

Folia ejus melius quadrant cum illis *Banglæ Malaccæ* quam cum *Globba*, inferius enim lanuginosa sunt, sed non ruffa, at pallide virentia, uti & superior caulis pars, quatuordecim ac sexdecim pollices longa, quatuor, quinque, ac sex digitos lata, superne glabra, & intense virentia, inferne pallide virentia & lanuginosa, ipsorumque ventulæ multo magis oblique decurrunt quam in *Globba*, nec facile finduntur, mediusque nervus inferius multum protuberat, ac superius fulcum seu canalem format.

Hæc

Plaats. Deze soorten zyn de gemeenste in andere Eilanden, want zy wassen niet alleen in Amboina, Ceram, en de Moluccos, maar ook op Java, en Celebs, en daarom leggende Eilanden, inzonderheid de roode zoorte, want de groene is daar onbekent.

Daar en tegen in Amboina vallen ze weiniger dan de eerste lange, de meeste vindt men op Leytimor, omtrent de plaats van Lateri, by de Passo Baguala. De rooden, die men in Banda heeft, schynen van Java of elders daar in gebragt te zyn, want men vindt ze daar weiniger verschildende van de Amboinsche, in grootte en scherpigheid, bebende geen Inlandse naam, behalven den mallen Duitzen naam *Sergians-klobten*.

Gebruik. Beide deze vrugten werden raauw uit de hand gegeten, meest tot plezier, zynde de roode over al voor-getrokken, de schalen moet men in stukken byten of kloppen, hoewel men ze aan de roode ook in stukken durven kan. Hier toe behoort de groote roode zoorte, die men op Ceramis Noordkuste meest in de bogt van Hative, omtrent de Dorpen Hatuwe, Saway, en Bessy groeiende vindt, die men in 't Latyn *Globba hatuana* konde noemen.

Het blad is de gemeene *Globba* gelyk, en de vrugten komen ook aan een kort Hypophyton voort, uit de wortel, dog deze klomp is zoo groot als een kinder-boofd, en zyne klonteren of vrugten hebben de gedaante van de naaste roode zoorte, dog wel twee of driemaal grooter dan de Amboinsche, in schuinze rygen om de middelsteel staande, van de regter na de linker hand gaande, schier zonder doornen of pukkeltjes, boven plat, en in de midden met een lange verwelkte ader of bloem, van verre vuilrood of vaal.

Binnen leggen zwartagtige korrels, grooter dan aan de gemeene, met een wateragtig slym bekleed, zuur van smaak, en daarom niet zoo bekwaam om raauw te eten, mede in drie klontertjes verdeeld. Zoo my de bringers niet geabuzeert en hebben, zoo was deze zoorte mede bloemdragende, want uit de bovenste takken kwam een lange steel voort, daar aan bingen boven malkanderen vele langagtige bloemen van het zelve fatzoen, gelyk wy in 't volgende Hoofdstuk van *Globba utan* zeggen zullen, witgeel, en rood van couleur.

De wortel wast als aan onze gemeene *Globba*, dwers in de aarde kruipende, dog dikker. De Inlanders daaar gebruiken de vrugten in plaats van Lemoenen, om haare vissoppen zuur te maken.

Het bloeizel van *Globba crispæ rubræ* nader beschreeven, is een kop in de grootte van een Ganssen ei, gemaakt van langagtige en spitze schubben, zeer gelyk het eerste uitspruitzel van Cardamom, tussen ieder schubbe komt een langbalzige bloeme voort, boven zig openende in een afhangende lip, van couleur rozeverwig, de bloejende tros als mede de vrugt in haare natuurlyke grootte, werd op een byzonder papier vertoont.

De een en Sestigste Plaat

Vertoont in de eerste Figuur de groene gekrulde *Globba*.
De tweede Figuur wyft aan de roode gekrulde *Globba*.

EEN EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

De Druifvormige *Globba*.

Het derde geslacht draagt den naam van wilde *Globba*, dog werd voor een byzondere plante, of voor een medezoorte van 't *Bangle Malacca* boven in 't agtste Boek beschreeven gehouden, en eigentlyk *Makui* genaamt. Immers het heeft een gemengt fatzoen van beide, aan wasdom is 't kleinder dan de gemeene *Globba*, de steelen twaalf en veertien voeten hoog, dog aan de Amboinsche maar zeven en agt voeten hoog, een vinger dik, uit een dwerze wortel voortkomende, en na die van *Lanquas kitsjil* gelykende, onder aum met een ajuinagtigen bol of knobbel.

De bladeren gelyken beter na *Bangle Malacca* dan na *Globba*, want zy zyn van anderen wolagtig, dog niet ros, maar bleek-groen, gelyk ook het bovenste des steels, veertien en sestiën duimen lang, vier, vyf, en ses vingeren breed, boven glad, en boog-groen, beneden bleek-groen en wolagtig, baare aderijes loopen veel schwynzer dan aan de *Globba*, en scheuren niet ligt, maar de middel-zenuwe built van anderen verre sijn, en maakt boven een geute.

Deze

Fig. 2.

Fig. 1.

Hæc planta aliquid peculiare quoad fructus profert, qui neque in superiore parte, neque in Hypophyto crescunt, sed alieno prorfus modo progerminant, ad ulnæ enim seu binorum pedum spatium supra radicem nudus dehiscit caulis, ex quo eminent primo longa & acuta spatha, quæ sese aperiens racemum exhibet palmam longum, qui multos profert albicantes flores, cum illis *Galangæ majoris* maxime convenientes, sed majores, magisque apertos, quibus autem viridi insidet capitulo, quod in fructum excrescit magnitudine, formâ, & colore convenientem cum *Uvis*, qui aliquando simplici insidet petiolo, aliquando distinctis in lateralibus racemis, ad tactum lanuginosus, hæc bacæ paulo majores sunt *Uvis*, sed maturæ non rubent, ut illæ *Bangle Malaccæ*, sed albent, ac siccæ nigrescunt, seu fumei sunt coloris, ex rotundo parum angulosæ sunt, quædam etiam protuberante dorso & sulco notatæ, externe pellicula crassa & lenta obductæ, superne residuam floris partem gerentes, interne in tribus cellulis locantur tres granulorum globulæ, uti in *Globba durion*, obductæ viscosa medulla, in immaturis acida, in maturis vinosi saporis, quæ etiam ob gratum saporem exfugi potest, sed acini quodammodo acres sunt, sapore cum *Cardamomo* convenientes, sed ingrato, sique medulla putrefcat, saporem fundit *Sinapios* contriti.

Radix, uti dictum est, obliqua est, & in densos articulos distincta, dura, & tenuis, instar minoris *Lanquas*, crassis & curtis fibrillis ornata, nullum aromaticum habens odorem vel saporem, qui neque in caulibus neque in foliis observatur.

Nomen. Latine *Globba uviformis*; Malaice *Makui verum*, seu *minus*, ad distinctionem *Makui majoris* seu, *Bangle Malaccæ* supra libro octavo ad Caput vigesimum primum descriptæ. Macassarice *Cattimban minus*, & *Ladja lobbe*, h. e. *Lanquas globba* a mixta ejus forma.

Quidam Amboinenses hoc etiam vocant *Makui* & *Makoy*, in *Loehœa Maroy*. Sed alii, præsertim in *Leytimora*, id erronee vocant *Annipa wackan*, h. e. *Globbam Bandensem*, quod nomen proprie dictæ competit *Bangle Malaccæ*.

Locus. Sponte crescit in humidis campis, raro in Amboina post castellum *Victoriam* ad montium pedes, prope *Batoe medje*, & post pagum *Hoecanalo*, majori copia reperitur in *Celebe*, & regione *Boengensium* in *Provincia Loeboe*.

Ufus ejus in cibo rarus est, sed maturi fructus a pueris eduntur delectationis causa, in silva etiam exfunguntur ad sitim sedandam, sed granula, quæ majora sunt quam in aliis *Globbis*, acui & filo adnectuntur, & *Tsjoukor* & *Bangle* adponuntur, quorum odorem adfiscunt, ac sic simul *Pharmaceuticum* adquirunt odorem incolis gratum, quique amuleta hæc capiti adligant. Hi *Makui* fructus simul cum *Canariis* maturescunt *Decembri*, sed quam maxime comeduntur ab avibus viridibus *Cacatouwis* dictis.

In *Boengensibus* regionibus, ubi *Atap* seu *Zagus* deficit, ædes hinc obteguntur foliis, quæ consuntur in asserculis, ex quibus testæ formantur. Si hæc componere velint, primo connectunt bina ternave folia supra sese invicem, ac dein juxta sese invicem adligant asserculis uti *Amboinensium Atap*, sed hæc testæ hoc laborant vitio, uti & illa ex *Lalan* composita, quod pluviosis mensibus multos generent nigros millepedes ipsi *Patty wolo* dictos, sed qui innoxii sunt.

Tenera folia in *Sajor* seu olus coquantur. Quidam fructus edunt contra abdominis tormina. In *Amboina* nullius est usus. Sed *Celebis* populi radicis decocto utuntur contra *Diarrhæam albam* & *rubram*.

Altera hujus species est, incolis quoque *Lawassi Malacca* dicta, folia gerens *Lanquas Malaccæ* libro octavo descriptæ, sed angustiora, ac penitus silvestris est. Fructus ejus progerminant in summa majoris caulis parte, racemum formantes spithamam longum, gracilesque referunt *Olivas*, superius latiores quam inferius, tribus obscuris sulcis longitudinalibus striati, juxta quos dehiscunt in tria segmenta, externe rubri & glabri. Interne tria locantur septa pauca rubra corne obducta, quæ composita sunt ex multis nigris granulis, majoribus quam in *Globba*, saporis fatui & ad

Deze plant heeft nu weder wat byzonders in zyn vrugten, dewelke nog aan de bovenstaande takken, nog aan 't *Hypophyton* voort komen, maar op een gants byzonderen manier, want een elle of twee voeten boven den wortel, berst den kalen steel open, waar uit voort komt, eerst een lange spitze booze, dewelke haar openende, vertoont een tros wel een hand lang, daar aan staan veele wittagtige bloemen, die aan *Galanga major* meest gelykende, dog grooter, en wyder geopent, ieder op een groen knopje staande, uit deze knop werden de vrugten, ingroote, gedaante, en couleur als *Druiven*, zomtyds rondom een enkelde steel, zomtyds aan verdeelde zydetakjes staande, in 't aantasten wolagtig, de bessen zyn wat grooter dan *druiven*, in haar rypheid niet rood, gelyk die van *Bangle Malacca*, maar blyven wittagtig, dog de drooge werden zwartagtig of rookverwig, zy zyn uit den ronden wat boekig, zommige ook met een uitstoeckende rugge of naad, buiten met een dikke en taaie schorze, en boven op 't restant van 't bloetzel, binnen leggen in drie kamertjes, drie klontjes korrels, gelyk in *Globba durion*, omgeven met een slymerig merg, in de groene vry wat zuur, in de rype wynagtig, en goed om af te zuigen, maar de korrels zyn wat sberp, in smaak na *Cardamom*, dog niet aangenaam, en als 't vlees begint te rotten, zoo ruikt het als gemalen *Mostaart*.

De wortel, als gezegt, is dwers, in digte leden verdeelt, hard, en dun als kleine *Lanquas*, met dikke en korte vazelingen behangen, zonder speceryagtigen reuk of smaak, gelyk ook niet in de steelen nog bladeren is.

Naam. In 't Latyn *Globba uviformis*; in 't Malaits *Makuy* het regte, of kleine, tot onderscheid van 't grooté *Makuy*, of *Bangle Malacca* boven in 't agtste Boek, en eenentwintigste Hoofdstuk beschreeven. *Macassarisch* *Cattimban* het kleine, en *Ladja lobbe*, dat is *Lanquas globba* van zyn gemengd fatsoen.

Zommige *Amboinezen* noemen 't ook *Makui* en *Makoy*, op *Loeboe Maroy*. Maar anderen inzonderheid op *Leytimor* noemen 't abusivelyk *Annipa wackan*, dat is *Banda'se Globba*, welke naam eigentlyk het voornoemde *Bangle Malacca* toekomt.

Plaats. Het waast in 't wild in vogtige velden, weinig in *Amboina*, agter het *Kasteel Victoria*, aan de voet der bergen, by *Batoe medje*, en agter het *Dorp Hoecanalo*, meerder vindt men het op *Celebes*, en het *Land der Boegissen*, en in de *Provintie Loeboe*.

Gebruik. Tot de kost heeft het geen groot gebruik, werdende de rype korrels slegis van de kinderen gegeten uit plezier, men zuigtze ook uit in 't bos om den dorst te verslaan, maar de steenen, dewelke grooter zyn dan aan andere *Globbas*, werden met een naalde en draad aan malkander geregen, en by *Tsjoukor* en *Bangle* gelegd, wiens reuk zy aannemen, en zoo 't zamen een *Apotekers reuk* maken, by de *Inlanders* aangenaam, die de snoeren daarom om het hoofd dragen. De *Makoeis* vrugten werden ryp, 't zamen met de *Canarys* in *December*, dog meest van de groene *Cacatouwas* afgegeten.

In de *Boegisse Landen*, daar men geen *Atap* of *Zagu* heeft, dekt men de huizen met deze bladeren, dewelke aan kleine latjes 't zamen natende, en daar uit schindulen makende. Als zy deze schindulen maken willen, zoo binden ze eerst twee of drie bladeren te zamen boven malkanderen, en rygen ze daar na neffens malkanderen aan latjes, gelyk onze *Amboinse Atap*, maar deze daken hebben dat gebrek, gelyk mede die van *Lalan* gemaakt, dat ze in de regenmaanden veele zwarte duizenbeenen genereren, by hun lieden *Patty wolo* genoemt, dog die zyn onschadelyk.

De jonge bladeren kookten ze ook tot *Zayor*. Zommige eten de vrugten tegens het krimpzel des buiks. In *Amboina* heeft het geen gebruik, maar de volkeren van *Celebes* gebruiken het *Decoctum* van de wortel, tegens den wilten en roden buikloop.

Een andere zoorte hier van by de *Inlanders* mede *Lawassi Malacca* genaamt, heeft bladeren als *Lanquas Malacca* in het agtste Boek beschreeven, dog smalder, en is regt wild. De vrugten komen voort boven aan den hoofsteel, makende een tros een span lang, en zyn als *mager Olyven*, vooren breeder dan agter, met drie donkere voorens in de lengte gestreept, langs dewelke zy open bersten in drie deelen, van buiten rood, en glad. Binnen ziet men drie steenen, met een weinig rood vlees omgeven, gemaakt van veele zwarte korrels, grooter dan aan *Globba*, laf van smaak, na *Cardamom* trekkende, en de tee-

Cardamomum adcedentis, hæc autem massa luteum medium pistillum ambit. Fructus hi eduntur ad claram formandam vocem, quum per totam cantare noctem oportet.

N. B. Hujus plantæ Figura supra Tab. 59. fig. 2. reperitur delineata.

CAPUT TRIGESIMUM SECUNDUM.

Globba acris. Pannas.

Quarta Globbæ species hic exotica est, unde ejus descriptionem ex aliorum relatu proponam, ex qua tamen patet, maxime convenire cum *rubra Globba durioen*. Planta ipsa quoad caules ac folia cum ista *Globba durioene* convenit, ac fructus in simili crescunt brevi Hypophyto, paulo majores quam in *Globba durioene*, non rubri, sed pallide albi, seu flavescentes, cæterum trigoni quoque, & curtis spinulis obfessi. Interna ipsorum medulla acrem & fervidum gerit saporem fere instar Zingiberis, qui etiam percipitur in fructus pelliculis, & caulis parte interna, unde nulla hujus plantæ pars cruda edi potest, sed condimento inservit, reliquum commune est cum ista *Globba*.

Nomen. Latine *Globba acris*, ab acri ejus sapore, in Macassarâ & Malaice *Pannas*, forte eandem ob rationem, denotat enim acre.

Locus. In Amboina ignota est hæc planta, sed copiose crescit in Celebe post Macassarâ in vicinis montibus, unde rustici eam in urbem deferunt, & vendunt. In Boetona etiam occurrit, ubi binæ ejus sunt species, una *Romba*, altera *Coutupi* dicta, quæ ambæ cum radicibus transplantari possunt, contra in utrisque istis regionibus vera non reperitur *Globba*.

Ufus. Baccæ totæ in frusta scinduntur, & aceto condiuntur, quod gratum est *Atsjar*. Simili quoque modo conditur interna caulium pars, ex qua folia excrescunt, quæque etiam acris est.

CAPUT TRIGESIMUM TERTIUM.

Globba silvestris. Globba utan.

Præter quatuor dictas usuales species, quædam silvestres etiam reperiuntur *Globbæ* species, parvi licet usui, has tamen hic commemorare volui, potissimum ob elegantem ipsarum formam, ac dividuntur in majorem & minorem.

Primo. *Globba silvestris major* est planta, quæ proprie *Globba utan*, ac vulgo *Lancquas lacki lacki* dicitur, h. e. *Galanga mas*. Estque maxima & altissima omnium *Lancquarum*, & *Globbarum* specierum, mixtam gerens formam *Folii mensarii*, *Galangæ*, & *Globbæ*.

Ejus radix major & crassior est quam in ulla *Galanga*, transversaliter per terram repens, sed potissimum componitur ex magnis tuberibus, quæ inferius curtis & crassis segmentis sibi adhærent, interne succosiora, minus fibrosa, ac molliora quam in *Galanga*, ac fatua, nec ullo modo aromatica, ex iis multæ dependent crassæ fibrillæ, minimum digitum crassæ, profunde in terram penetrantes, multis minoribus obductæ fibrillis. Magnum in terra format stolonem, & ubique tot emittit crassos caules, ut ingentem & densum quasi formet fruticem. Majores caules ac stiones inferius Cepaceum gerant bulbum, pugni magnitudine, qui transversali incumbit radici, atque ex eo siccum excrescit folium instar vaginæ, uti in teneris arundinibus, caules ad unam partem involvens.

Caudex ipse rectissimus est & firmus, a quatuordecim ad octodecim pedes altus, viridis, inferius binos pollices, seu infantis brachium crassus, ex rotundo planus, binis obtusis dorsis auctus, a radice sex pedes nudus, dein folia progerminant alternata, ex istis dorsis ortum ducentia, & inclinantia.

Hæc

nen staan rondom een geel middelpilaartje. Zy werden gegeten om een beldere stem te maken, als ze gebeele nagten moeten zingen.

N. B. De Figuur van deze plant wert boven op de 59. Plaat fig. 2. afgetekent gevonden.

TWEË EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

De scherpe Globba.

Het vierde geslacht van *Globba* is hier te Lande vreemd, dierhalven ik zyne beschrijving maar uit het verhaal van anderen zetten moet, waar uit blykt, dat ze meest met de roode *Globba durioen* over een komt. Het gewas van steelen en bladeren is de voornoemde *Globba durioen* gelyk, en de vrugten wassen ook aan diergelyk kort Hypophyton, wat grooter dan de voornoemde *Globba durioen*, niet rood, maar bleek-wit, of geelagtig, anderzints mede drieboekig, en met korte stekeltjes bezet. Het binnenste pit heeft een scherpen en beten smaak, bykans als Gember, den welken men ook gevoelt in de schalen van de vrugt, en het herte van de steelen, daarom men niets daar van raauw eeten kan, maar werd tot het inleggen gebruikt, de rest heeft het met de voornoemde *Globba* gemeen.

Naam. In 't Latyn *Globba acris*; van zyn scherpe smaak, op Macassar en Maleits *Pannas*; misschien om de zelve reden, want het beduidt beet.

Plaats. In Amboina is het onbekent, maar veel wast het op Celebes agter Macassar in 't naaste gebergte, van waar het de Boeren in de stad te koop brengen. Men vindt het ook op Boeton, alwaar ze twee soorten hebben, de eene *Romba*, en de andere *Coutupi* genaamt, die beide met de wortelen verplanten laten, daar en tegen op beide die landen heeft men de regte *Globba* niet.

Gebruik. De beziën met schel en al frydt men klein, en legt ze in azyn, 't welk een aangename *Atsjar* geeft. Op gelyke wyze werd ook ingelegt het pit uit de groote steelen, daar de bladeren aan staan, 't welk mede scherp van smaak is.

DRIË EN DERTIGSTE HOOFDSTUK.

De wilde Globba.

Behalven de vier voornoemde gebruikelijke geslachten heeft men nog eenige wilde soorten van *Globba*, die wel klein van gebruik zyn, evenwel heb ik ze alhier willen aanroeren, meest om haar fraaie gedaante wille, men verdeelt ze in groote en kleine.

I. *Globba silvestris major*, is de plante, dewelke men eigentlyk *Globba utan*, in 't gemeen *Lancquas lacki lacki* noemt, dat is *Galanga mas*, de grootste en hoogste onder alle *Lancquas* en *Globbas* geslagte, dragende een gemengde fatsoen van *Folium mensarium*, *Galanga*, en *Globba*.

De wortel is grover, en dikker dan aan eenige *Galanga*, dwers in de aarde kruipende, dog zy bestaat meest uit groote bollen, dewelke beneden met korte en dikke halven aan malkander hangen. Binnen sappiger, min dradig, en weeker dan aan de *Galanga*, slap, zonder eenige spiceryagtigheid, daar aan hangen veele grove vazelingen, wel een pink dik, diep in de aarde gaande, en met veel mindere vazelingen behangen. Zy maakt een groote stoel in de aarde, en schiet overal zoo veele dikke steelen uit, dat het een grooten en digten struik maakt. De hoofdsteelelen of stammen hebben beneden een ajuinagtigen bol, zoo groot als een vuist, dewelke op de dwerswortel rust, en uit dezelve een droog blad als een schede, gelyk de jonge Bamboesen hebben, den stam aan eene zyde bekleedende.

Den stam zelfs is zeer regt en styf, van veertien tot agttien voeten hoog, gras-groen, beneden twee duimen of een kinds arm dik, uit den ronden wat plat, met twee stompe ruggen, van de wortel wel zes voeten bloot. Daar na beginnen de bladeren verwisselt boven malkander, uit de voornoemde ruggen ontspringende, en na malkander gekeert.

Deze